

Wyrok z dnia 12 stycznia 2005 r.

I UK 160/04

W postępowaniu odrębnym w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych, toczącym się z odwołania od decyzji organu rentowego wydanej na wniosek o przyznanie emerytury lub renty, niedopuszczalne jest przedmiotowe przekształcenie roszczenia (art. 193 k.p.c.) przez żądanie ustalenia tylko niektórych przesłanek warunkujących prawo do świadczenia.

Przewodniczący SSN Jerzy Kwaśniewski, Sędziowie: SN Maria Tyszel (sprawozdawca), SA Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 12 stycznia 2005 r. sprawy z wniosku Marii W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Z. o emeryturę, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 6 kwietnia 2004 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Wyrokiem z dnia 12 listopada 2003 r. [...] Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łomży, po rozpoznaniu odwołania Marii W. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w Z. z dnia 17 września 2003 r., odmawiającej przyznania jej prawa do emerytury nauczycielskiej, zmienił tę decyzję w ten sposób, że „ustalił, iż Maria W. zachowała prawo do nabycia emerytury na zasadach określonych w art. 88 ust. 1 ustawy z 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela”, a oddalił odwołanie w części zawierającej żądanie przyznania emerytury.

Podstawę faktyczną tego rozstrzygnięcia stanowiły następujące okoliczności. Za bezsporne między stronami Sąd uznał okresy pracy wnioskodawczyni w gospodarstwie rolnym od 9 września 1972 r. do 28 lutego 1978 r. oraz od 1 września 1979 r. do 19 listopada 1979 r., w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Handlu Wewnętrznego w B. Zakładzie w Ł. od 1 lipca 1978 r. do 31 sierpnia 1979 r., oraz w PSS S. w Z. od

1 marca 1978 r. do 30 czerwca 1978 r. Od dnia 20 listopada 1979 r. jest ona pracownicą Zakładu Doskonalenia Zawodowego w B. Kwestią sporną było to, czy wnioskodawczyni może nabyć wcześniej prawo do emerytury na podstawie art. 88 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 ze zm.). Do dnia 5 kwietnia 2000 r. przepisom tej ustawy podlegali między innymi nauczyciele zatrudnieni w organizacjach społecznych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych. Zgodnie z treścią art. 91a uprawnienia wynikające z Karty Nauczyciela przysługiwały nauczycielom mianowanym, przechodzącym do pracy w organizacji społecznej na stanowisko wymagające kwalifikacji pedagogicznych. W przypadku wnioskodawczyni nie było takiego przejścia, ponieważ po raz pierwszy jako nauczycielka zatrudniła się dopiero w Zakładzie Doskonalenia Zawodowego. Wniosek organu rentowego o nieprzysługiwaniu jej z tego powodu prawa do emerytury jest teoretycznie prawidłowy. Sąd Okręgowy zwrócił jednak uwagę na art. 6 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 18 lutego 2000 r., według którego nauczyciele zatrudnieni na stanowiskach nauczycieli w ośrodkach szkolenia i doskonalenia kadr, w ośrodkach szkolenia zawodowego oraz w prowadzonych przez organizacje społeczne i społeczne placówkach kształcących i doskonalących w formacjach pozaszkolnych - na zasadach określonych w ustawie o systemie oświaty, zachowali do dnia rozwiązania lub wygaśnięcia stosunku pracy uprawnienia wynikające z art. 86-88 i 90 Karty Nauczyciela. Zdaniem Sądu, wnioskodawczyni jest nauczycielem (o którym mowa w tym przepisie) od dnia 20 listopada 1979 r. W latach 1980-90 zajmowała stanowisko instruktora do spraw szkolenia, a od dnia 1 października 1990 r. jest kierownikiem Ośrodka Kształcenia Zawodowego w Z., a ponadto od dnia 1 września 1998 r. pełni też funkcję zastępcy dyrektora szkoły niepublicznej o uprawnieniach szkoły publicznej. Z tych powodów może, na podstawie art. 88 Karty Nauczyciela, domagać się przyznania jej wcześniejszej emerytury. Ponieważ jednak nie rozwiązała do tej pory swego stosunku pracy takie żądanie jest przedwczesne. „Nabywanie przez nią emerytury nie powinno zależeć od spełnienia tego warunku i dlatego Sąd uznał za wskazane ustalić, że ma do niej zastosowanie art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela”.

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku wyrokiem z dnia 6 kwietnia 2004 r. [...] zmienił zaskarżony apelacją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wyrok Sądu pierwszej instancji i odwołanie wnioskodawczyni oddalił w całości.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wnioskodawczyni jest nauczycielką zatrudnioną w ośrodku szkolenia zawodowego. W jej aktach osobowych znajdują się zaświadczenia o ukończeniu w 1980 r. 60-godzinnego kursu pedagogicznego oraz w 1983 r. kursu 2- miesięcznego. Tytuł licencjata uzyskała dopiero w 1998 r., a magistra w 2000 r. Według pierwotnego brzmienia art. 9 Karty Nauczyciela stanowisko nauczyciela mogła zajmować osoba, która posiadała wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła szkołę kształcącą nauczycieli i podjęła pracę na stanowisku, do którego były to wystarczające kwalifikacje. Nauczyciele, którzy przeszli do pracy w organach administracji państwowej lub w organizacjach publicznych i społecznych na stanowiska wymagające kwalifikacji pedagogicznych przed dniem wejścia w życie Karty Nauczyciela (1 lutego 1982 r.) zachowali prawo do świadczeń wynikających z art. 86 - 91 tej ustawy. Zarząd Główny Związku Zakładów Doskonalenia Zawodowego w piśmie skierowanym w lipcu 2003 r. wyjaśnił Departamentowi Świadczeń Emerytalno-Rentowych ZUS, że Maria W. na dzień 31 maja 1996 r. legitymowała się stażem pedagogicznym wynoszącym 15 lat i 8 miesięcy, a nie 16 lat i 6 miesięcy, jak zostało to podane w zaświadczeniu z 5 czerwca 1996 r. Pracodawca zaliczył jej okres od dnia 31 stycznia 1980 r. do dnia 31 maja 1996 r. Zaliczenie Marii W. okresu przed wejściem w życie Karty Nauczyciela nie ma żadnych podstaw, gdyż w momencie zatrudnienia w Zakładzie Doskonalenia Zawodowego nie była ona nauczycielką. Również można mieć wątpliwości co do zasadności zaliczenia pozostałego okresu przed uzyskaniem przez nią tytułu licencjata. Przepis art. 6 ust. 2 pkt 1 ustawy z 18 lutego 2000 r. dotyczy nauczycieli, wykładowców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych, w dacie wejścia w życie tej ustawy, na stanowiskach nauczycieli w zakładach szkolenia zawodowego. Zachowali oni do dnia rozwiązania stosunku pracy uprawnienia wynikające z art. 86 - 87 Karty Nauczyciela. Jednak aby skorzystać z prawa do wcześniejszej emerytury należy spełniać warunki wymienione w art. 88 tej ustawy. Sąd ponadto wskazał, iż „wnioskodawczyni nadal pracuje i dlatego nie może nabyć prawa do wcześniejszej emerytury. Ustalenie, że zachowała ona prawo do nabycia emerytury nauczycielskiej dotyczy zdarzenia przyszłego i niepewnego. Istotne znaczenie miał stan istniejący w dacie wyrokowania, a nie ten, który będzie istniał w nieokreślonej przyszłości”.

W kasacji od powyższego wyroku pełnomocnik wnioskodawczyni wniósł o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego zmianę w całości poprzez oddalenie apelacji i zasą-

dzenie, w obydwu rozstrzygnięciach, zwrotu kosztów postępowania według norm przepisanych. Podstawę kasacji stanowiły zarzuty naruszenia następujących przepisów postępowania, które mogły mieć istotny wpływ na wynik sprawy: „art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 i 382 k.p.c., poprzez nie dokonanie wszechstronnej oceny zgromadzonego materiału dowodowego i nie dokonaniu ustaleń, niezbędnych do rozstrzygnięcia sporu; art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., poprzez nie wskazanie podstawy faktycznej i prawnej rozstrzygnięcia w sposób wskazany w tych przepisach oraz art. 378 § 1 k.p.c., poprzez nie dokonanie kontroli orzeczenia w kierunku wskazanym w apelacji organu rentowego; art. 193 k.p.c. w związku z art. 476 § 2 pkt 2 i art. 13 § 2 k.p.c., poprzez nie zastosowanie tych przepisów do kontroli zaskarżonego wyroku i ustalenie, że wyrok Sądu pierwszej instancji, dotyczący ustalenia zachowania przez ubezpieczoną prawa do świadczenia emerytalnego z Karty Nauczyciela jest błędny”. Zarzucił także naruszenie prawa materialnego przez niezastosowanie w sprawie art. 83 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) w związku z art. 476 § 2 pkt. 2 k.p.c. oraz „błędного zastosowania w sprawie art. 1-3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, poprzez przyjęcie, że sprawa niniejsza jest sprawą o świadczenie i tym samym wyrok Sądu pierwszej instancji dotyczący ustalenia zachowania prawa do świadczenia emerytalnego ubezpieczonej jest błędny”.

Przedstawiając okoliczności uzasadniające rozpoznanie kasacji jej autor wskazał, że „istnieje potrzeba rozstrzygnięcia, czy ubezpieczonemu w sprawie o ustalenie prawa do emerytury czy renty z ubezpieczenia społecznego w ramach odwołania od decyzji wydanej przez organ stosownie do postanowień art. 83 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 ustawy z dnia z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych służy w oparciu o przepis art. 193 k.p.c. w związku z art. 476 § 2 pkt 2 i art.13 § 2 k.p.c. prawo żądania ustalenia tylko części przesłanek warunkujących prawo do tych świadczeń i czy wyrok wydany w takiej sprawie jest orzeczeniem co do istoty sprawy w rozumieniu art. 477¹⁴ k.p.c. oraz, że zaskarżony wyrok oczywiście narusza prawo, wskazane w granicach zaskarżenia kasacji (art. 393¹ § 2 k.p.c.).”

Rozpoznając sprawę Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Wobec przytoczenia w kasacji obydwu podstaw wskazanych w art. 393¹ pkt 1 i 2 k.p.c., w pierwszej kolejności ocenie podlegają zarzuty naruszenia przepisów postępowania. Podniesiony w niej zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 i 382 k.p.c. jest całkowicie chybiony. Ponieważ istotne w sprawie okoliczności faktyczne, czyli przebieg zatrudnienia wnioskodawcy, były bezsporne, Sąd nie miał potrzeby dokonywania oceny dowodów wykazujących te okresy i stosowania powołanych przepisów, nie mógł więc ich naruszyć.

Nieusprawiedliwiony jest także zarzut naruszenia art. 193 w związku z art. 476 § 2 pkt 2 i art. 13 § 2 k.p.c. Przepis art. 193 k.p.c. dotyczy przedmiotowej zmiany powództwa i - stosownie do art. 13 § 2 k.p.c. w związku z art. 476 § 2 pkt 2 k.p.c. - nie ma zastosowania w postępowaniu odrębnym, w jakim rozpoznawane są sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. W tych sprawach zakres rozpoznania oraz orzeczenia sądu pracy i ubezpieczeń społecznych jest wyznaczany treścią decyzji organu rentowego. Zgodnie bowiem z tym ostatnim przepisem postępowanie przed sądem ubezpieczeń społecznych rozpoczyna się odwołaniem od decyzji organu rentowego dotyczącej emerytury lub renty. Skoro zatem zaskarżony wyrok rozstrzygnął o braku prawa wnioskodawcy do emerytury, to rozstrzygnięcie to jest zgodne z kognicją Sądu pracy i ubezpieczeń społecznych i Sąd nie naruszył żadnego z tych przepisów.

Zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c., którego skarżący upatruje w „nie dokonaniu kontroli orzeczenia (Sądu pierwszej instancji - przyp. SN) w kierunku wskazanym w apelacji organu rentowego”, jest również bezzasadny. Sformułowanie tego zarzutu i jego uzasadnienie zdaje się świadczyć, że skarżący nie odróżnia granic apelacji od jej podstaw. Stosownie do tego przepisu, sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji. Granice te wyznacza zakres zaskarżenia co oznacza, że sąd odwoławczy nie może rozpoznać sprawy w części niezaskarżonej; w części pozostającej poza granicami apelacji orzeczenie staje się prawomocne. Sąd rozpoznający apelację jest sądem merytorycznym i nie jest związany zarzutami podniesionymi w apelacji. Dlatego też Sąd Apelacyjny w rozpoznawanej sprawie nie miał obowiązku, ani też potrzeby, oceny zasadności wszystkich zarzutów podniesionych w apelacji organu rentowego.

Częściowo zasadny natomiast jest zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., jednakże naruszenie to nie ma istotnego wpływu na wynik sprawy. Trafne jest bowiem stanowisko Sądu Apelacyjnego, że skoro wnioskodawcy nie rozwiązała stosunku pracy na swój wniosek, to

nie mogła nabyć prawa do emerytury przewidzianej w art. 88 Karty Nauczyciela. Zgodnie z nim „nauczyciele mający trzydziestoletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze, zaś nauczyciele klas, szkół, placówek i zakładów specjalnych - dwudziestopięcioletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze w szkolnictwie specjalnym, mogą - po rozwiązaniu na swój wniosek stosunku pracy - przejść na emeryturę." Przepis ten przewiduje dwa warunki nabycia przez nauczyciela prawa do emerytury: 1) wykazanie okresu zatrudnienia określonego zarówno co do jego charakteru, jak i liczby lat oraz 2) rozwiązanie stosunku pracy na wniosek nauczyciela. Skoro więc, zgodnie z art. 100 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.; aktualnie, jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz.353), który ma zastosowanie z mocy art. 86 Karty Nauczyciela, prawo do emerytury powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa, to prawo wnioskodawczynie do emerytury z tytułu pracy nauczycielskiej nie mogło powstać, wobec trwania jej stosunku pracy niezależnie od tego, czy spełnia warunek wykazania stosownych okresów zatrudnienia.

Kasacyjny zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem prawa materialnego „przez niezastosowanie w sprawie art. 83 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 ustawy systemowej w związku z art. 476 § 2 pkt 2 k.p.c." jest bezzasadny. Trafne bowiem jest stanowisko Sądu Apelacyjnego, że wyrok Sądu pierwszej instancji ustalający charakter pracy wnioskodawczynie był wadliwy. Przedmiotem decyzji, od której wnioskodawczynie wniosła odwołanie, było jej prawo do emerytury, czyli prawo do określonego świadczenia ubezpieczeniowego. Podniesienie w kasacji zarzutu naruszenia art. 83 ust. 1 pkt 4 i ust.2 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych zwanej ustawą systemową, jest wyrazem niezrozumienia roli Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w postępowaniu o świadczenia ubezpieczeniowe. Sąd Najwyższy po raz kolejny więc przypomina, że decyzje Zakładu dotyczące świadczeń z zakresu ubezpieczeń społecznych nie mają charakteru konstytutywnego, lecz jedynie deklaratoryjny. Według art. 83, ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej „zakład wydaje decyzje w zakresie indywidualnych spraw dotyczących w szczególności ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych". Charakteru decyzji nie zmienia niezbyt fortunne użycie przez ustawodawcę określenia: „decyzja dotycząca ustalania uprawnień do świadczeń", ponieważ decyzja Zakładu nie nadaje prawa do świadczenia, lecz tylko stwierdza jego nabycie wobec spełnienia warunków ustawowych. Zgodnie na-

tomiaś z art. 83 ust. 2 tej ustawy, odwołanie do sądu od decyzji Zakładu przysługuje według zasad określonych w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, co - stosownie do art. 476 § 2 pkt 2 tegoż Kodeksu - oznacza, że odwołanie przysługuje od decyzji Zakładu dotyczących emerytur i rent. Powtórzyć więc trzeba, że zakres przedmiotowy decyzji w rozpoznawanej sprawie był wyznaczony przepisami art. 88 Karty Nauczyciela w związku z art. 100 ustawy o FUS, a decyzja organu rentowego stwierdzała, czy - na podstawie tych przepisów - powstało prawo wnioskodawczyni do emerytury. Wielokrotnie już Sąd Najwyższy wyrażał ugruntowany w orzecznictwie i praktyce sądowej pogląd, że niedopuszczalne jest dochodzenie w trybie art. 189 k.p.c. ustalania faktów, także prawotwórczych, jeśli celem tego powództwa jest uzyskanie dowodu, który ma być wykorzystany w postępowaniu o świadczenia z ubezpieczenia społecznego (por. uchwały Sądu Najwyższego z 3 listopada 1994 r., I PZP 45/94 - OSNAPiUS 1995 nr 6, poz. 74, z 19 marca 2003 r., III ZP 1/03, OSNAPiUS 2003 nr 13, poz. 317 a także wyroki z dnia: 17 grudnia 1997 r., I PKN 434/97, OSNAPiUS 1998 nr 21, poz. 621, 23 lutego 1999 r., I PKN 597/98, OSNAPiUS 2000 nr 8, poz. 301, z 19 września 2000 r., II UKN 725/99, OSNAPiUS 2002 nr 7, poz. 170). Skoro zatem wnioskodawczyni nie rozwiązała swego stosunku pracy w sposób wskazany w art. 88 Karty Nauczyciela, bezprzedmiotowymi były rozważania, czy spełnia ona pozostałe warunki nabycia prawa do emerytury na podstawie tego przepisu. W tym kontekście, zarzut błędnego zastosowania w sprawie art. 1-3 ustawy o FUS, czyli przepisów określających zakres podmiotowy i przedmiotowy ustawy, jest chybiony. Brak konkretyzacji zakresu tego naruszenia (wskazania, który ustęp, który punkt każdego z trzech powołanych przepisów został naruszony, i w jaki sposób) i jego uzasadnienia, zwalnia Sąd Najwyższy z potrzeby szczegółowego omówienia tej bezzasadności.

Odpowiadając na przedstawione zagadnienie Sąd Najwyższy wyjaśnia, że stosownie do art. 13 § 2 k.p.c. w postępowaniu odrębnym przed sądem pracy i ubezpieczeń społecznych określonym w art. 476 § 2 k.p.c., toczącym się z odwołania od decyzji organu rentowego, wydanej na wniosek o przyznanie emerytury lub renty, przepis art. 193 k.p.c. nie ma zastosowania; niedopuszczalne jest przedmiotowe przekształcenie roszczenia „poprzez żądanie ustalenia tylko niektórych przesłanek, od spełnienia których uzależnione jest powstanie warunkujących prawa do tych świadczeń.”

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy nie znajdując usprawiedliwienia wskazanych podstaw kasacyjnych, na podstawie art. 393¹² k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

=====